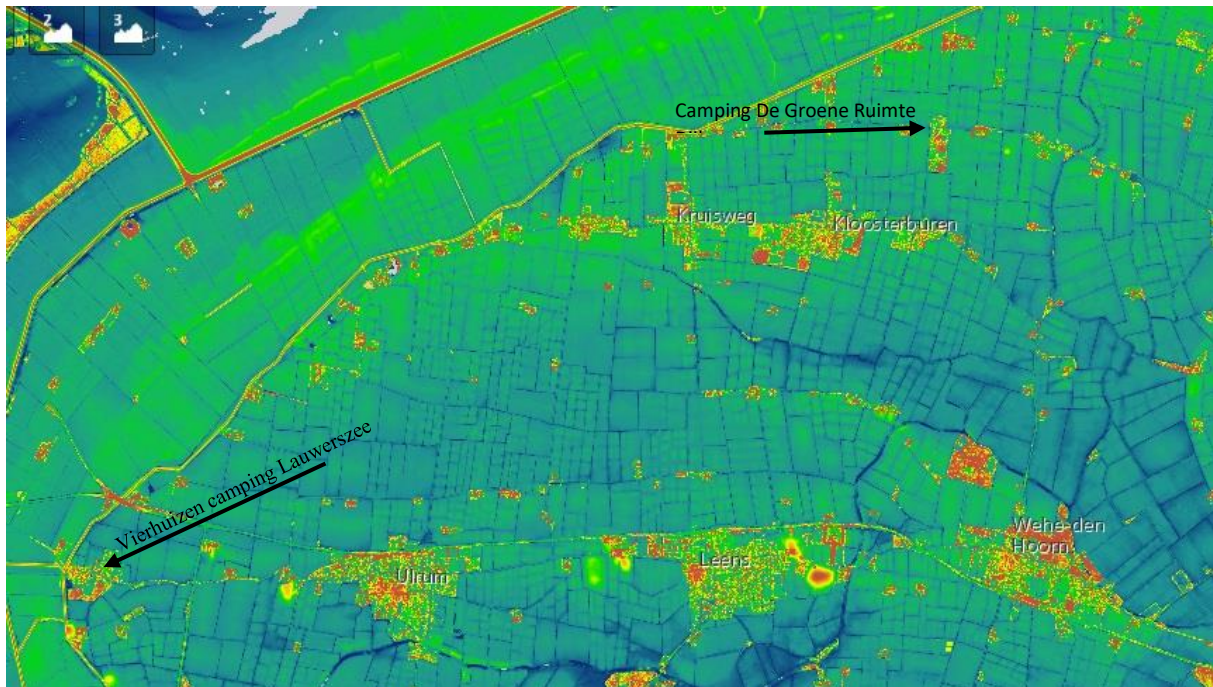

N4.3 Infobestand

Gehucht Nijenklooster.

De naam 'Nijenklooster' verwijst naar het Nieuwe klooster, dat hier in 1204 werd gesticht vanuit het Oldeklooster, een Norbertijner klooster dat in 1175 als dubbelklooster was gesticht waar nu Kloosterburen ligt. De monniken vertrokken naar het nieuwe klooster dat oorspronkelijk buitendijks lag, in de oorspronkelijke monding van de Hunze. Tot het klooster, dat de heilige Nicolaas als patroon had, behoorde ook het Munnekeaat te Eenrum (in het huidige 't Aagt). De abt van het klooster had de leiding over het Schouwerzijlvest. Aan de abt van het klooster is een volksverhaal over Abelstok verbonden, dat verband houdt met zijn abtenstok, die waarschijnlijk een doorwaadbare plaats door de Kromme Raken markeerde. Het klooster zou net als haar naamgenoot Nijenklooster in Fivelingo zijn platgebrand in of kort na 1536 tijdens de Gelderse Oorlogen. Toch zou het volgens sommige bronnen rond 1590 nog zijn beschouwd als afzonderlijke parochie. Bij de reductie in 1594 werd het klooster opgeheven. Rondom de plek van het klooster zijn volgens overleveringen menselijke resten en funderingen gevonden, waarvan de locaties echter onbekend zijn.

Starkenborgh.

Starkenborgh, ook Huis te Wehe genoemd, was een borg gelegen ten noordwesten van Wehe-den Hoorn en ten zuiden van de Hoornse Vaart. Ludolf van Starkenborgh had in 1649, na het overlijden van zijn vader Lambert van Starkenborg, borgheer van Verhildersum, de jurisdictie van Wehe en Zuurdijk gekregen. De borg werd daarna gebouwd in opdracht van Ludolf en zijn echtgenote Anna Catharina de Mepsche. Starkenborgh (Borgweer) werd voor de eerste maal als borg genoemd in 1679. Vanaf die tijd bleef de borg in het bezit van zijn nakomelingen, totdat na het overlijden van zijn naamgenoot Ludolf van Starkenborg in 1821, diens zoon Edzard in 1832 de borg liet afbreken, evenals de beide schathuizen aan weerszijden van de oprijlaan direct voor de borg. Hij liet vervolgens aan het begin van de oprijlaan een nieuw huis de Weerborg bouwen. Dit huis was geen lang leven beschoren. Na het vertrek van Edzard als burgemeester van Leens in 1839 werd het landgoed verkocht en werd de Weerborg in 1840 gesloopt. De borgstee is nog te herkennen aan de grachten en is tegenwoordig

wandelgebied. Aan noordwestzijde van de borgstee werd later boerderij Rayland gebouwd en aan noordoostzijde een waterzuiveringsinstallatie (1982).

Grijssloot.

Grijssloot is een buurtschap iets ten noorden van Leens en bestaat uit zeven boerderijen aan een doodlopende weg. Voor fietsers is het weggetje met een hoogholtje over de Hoornse Vaart verbonden met Wehe-den Hoorn. Grijssloot ligt op een oude kwelderwal, de derde kwelderwal die zich in de middeleeuwen, waarschijnlijk in de 10e eeuw, in De Marne heeft gevormd. Op die kwelderwal werden vervolgens wierden opgeworpen. Bij vrijwel alle boerderijen in de streek zijn die nog terug te vinden. De wierden zijn betrekkelijk laag, omdat goed tweehonderd jaar na de bouw van deze wierden de eerste zeedijk gereed kwam. Daarmee verdween de behoefte om de wierden steeds verder op te hogen.

De herkomst van de naam is onduidelijk, omdat er zich in de omgeving - anders dan men zou verwachten - geen water bevindt met de naam Grijssloot. Volgens Van der Aa heette Grijssloot vroeger Grijscheloo, iets wat niet door andere bronnen wordt gestaafd. Wel was er in 1417 sprake van des Grijse moncke venne, een weiland dat eigendom was van de abt van Oldeklooster.

Vroeger liep de huidige Schaaapweg (vanaf Leens) verder door als de 'Baatweg' en verder noordwaarts richting de Monnikenweg naar Kloosterburen langs de oostzijde van boerderij Framaheerd. Met behulp van een boot moest dan het iets noordelijker stromende Uilenestermaar worden overgestoken. In de jaren 1980 is deze verbinding iets oostelijker hersteld als fietspad. Ten westen van de oude Baatweg stond volgens overleveringen een kapel (of kluizenarij) van de grijze monniken. Deze kloosterorde had verder echter geen bezittingen in de Marne. De naam Grijssloot zou volgens Van der Aa zijn afgeleid via de 'Grijze-Munniken-Schipsloot'. Volgens Van der Aa stond de kapel niet daar, maar op de plek van de oostelijker gelegen boerderij Noord Leens, waar in 1787 nog 'cellen of nissen in zware muren' zouden zijn gevonden, die 'later door vertimmering weggebroken' zouden zijn. Ook Theodorus Beckeringh vermeldt bij deze boerderij 'oudtijds een capelle' op zijn kaart uit 1771.

Kruisweg.

Het dorp ontstond in de negentiende eeuw als woonplaats voor arbeiders die in de nieuwe polders gingen werken. Het werd oorspronkelijk Uilennest genoemd, naar een van de grote boerderijen in de omgeving. Nest heeft in het Gronings echter een vrij negatieve betekenis. Mede daarom koos de gemeenteraad van de voormalige gemeente Kloosterburen in 1923 voor de huidige naam. De naam verwijst naar de oorspronkelijke betekenis van het woord kruisweg, namelijk kruispunt, omdat het is ontstaan op een kruispunt van wegen, namelijk waar de weg van Kloosterburen naar Hornhuizen de weg van Leens naar de kust kruist. Het naar de plaats genoemde Uilenestermaar behield overigens wel zijn 'oude' naam.

Hornhuizen.

Hornhuizen is vermoedelijk ontstaan als een dochternederzetting van het verdwenen dorp De Houw in het kerspel Leens. De oudste vermeldingen zijn Howerahusum(1247), Horahusum (1375), Horhusum (ca. 1475) en Hoerhusen (1563). Hornhuizen betekent waarschijnlijk 'de nieuwe huizen van De Houw' en dus niet: 'huizen in de hoek' (horn), zoals veelal wordt gedacht. Volgens een andere uitleg zou de naam het Oudfriese woord hore ('slik') bevatten. De Kroniek van Bloemhof vermeldt dat in 1247 de kerk van Howerahusum werd platgebrand. Dit gebeurde kennelijk in het kader van een jarenlange vete in Hunsingo, waarbij de ene partij (uit Eenrum) steun kreeg uit Groningen en Middag-Humsterland, terwijl de andere (uit Uithuizen) kon rekenen op hulp uit Fivelingo, Drenthe en Vredewold. Het dorp ligt in de uiterste westhoek van de voormalige gemeente Kloosterburen. Het heeft een 19e-eeuwse kerk met een 15e-eeuwse toren. In de 19e eeuw is de top van de toren vervangen door een zogenaamde

'lantaarn.' In vroeger tijden heeft de toren wellicht dienstgedaan als baken. De kerk is herbouwd in 1850. Toren en kerk zijn eigendom van de Stichting Groninger Kerken. Vroeger stond er bij het dorp een borg: de Tammingaborg. Deze is in het begin van de 19e eeuw gesloopt. Alleen de naam van een boerderij in de buurt herinnert er nog aan: de Tammingaheerd.

Kerk Hornhuizen.

Deze driezijdig gesloten 19e eeuwse zaalkerk vervangt haar middeleeuwse voorganger. De bovenkant van de 15e eeuwse toren is gesneuveld in 1815 en enkele jaren later van een nieuwe kap en vrolijk gekleurde spits voorzien. Binnen zien we een gedrukt houten tongewelf en enkele mooie grafstenen, o.a. een uit 1498 met koperen schild. Vooral in het verleden, maar ook nu nog is de koepelvormige lantaarntoren van de kerk een baken voor de scheepvaart op de Waddenzee. Kenmerkend zijn de gebruikte kleuren aan deze torenspits, fel geel en rood.

De kwelderwal waarop Hornhuizen ligt ontstond in de 9e of 10e eeuw. Bewoning volgde en niet lang daarna ontstond een langgerekte nederzetting die niet werd opgehoogd tot wierde. Door de vorming van de kwelderrug Kloosterburen-Hornhuizen werd de monding van de Hunze afgesloten en zocht het water een andere weg, ongeveer de huidige. Hierdoor werd de Marne een tijdlang vrijwel geheel door water omgeven. De eerste bedijkingen, geleid door kloosterlingen, vonden plaats tussen 1000 en 1200. In de kroniek van klooster Bloemhof wordt Hornhuizen voor het eerst genoemd bij de naam Howerahusum. Hornhuizen had een kerk die in 1247 door brand verloren ging. Aldus een schrijven van abt Menko. De bisschop van Münster eiste schadevergoeding: honderd Munsterse munten (penningen?). De kerk werd herbouwd in romaanse of laatromaanse stijl. De patroonheilige is Maria volgens het zegel uit 1414 van pastoor Rembertus, Nicolaas volgens het zegel van pastoor Derck uit 1515. De bovenkant van de bouwvallige, laatgotische toren is gesneuveld in 1815 en werd in het jaar 1818 tot op kerkhoogte afgebroken. Enkele jaren later werd hij van een nieuwe kap en gekleurde spits voorzien. Tegen de westzijde bevinden zich twee zware steunberen die, zo bleek bij de restauratie, de toren al vanaf de bouw steunen: de toenmalige bouwers twijfelden blijkbaar aan de stevigheid van de toren. In de onderste torenruimte zijn nog gewelfaanzetten te zien. Een tegen de toren gemetselde traptoren geeft toegang tot de torenverdiepingen en de kerkzolder. Een houten trap leidt naar de orgelgalerij. Het uurwerk op de eerste verdieping heeft een ingeslagen inscriptie, die o.a. als maker Meister Derck Elles tot Suithom vermeldt en het jaartal 1679. De klok werd in 1617 gegoten door Hans Falck van Neurenberg voor de kerk van Ranum (dichtbij Winsum), die in 1815 werd afgebroken. Deze driezijdig gesloten zaalkerk uit 1850 is de neogotische vervanger van de oude kerk en opgetrokken in donkere waalsteen op de oude fundering. De gevels zijn met pilasters verdeeld in traveeën, met een venster per travee. Binnen zien we een gedrukt houten tongewelf boven een vloer met plavuizen en grafzerken, waaronder die van Allert Tamminga uit 1498 met een klein bronzen schild. Het meeste meubilair werd behouden al kwam er wel een nieuwe preekstoel. De herenbank, uit begin 18e eeuw, heeft een opzetstuk, met de wapens van de families Meckema van Aylva-Van Camstra, geflankeerd door twee schildhouders in de vorm van eenhoorns, uitgevoerd in de kleuren zilver en goud. De bank herinnert aan de in 1802 afgebroken Tammingaborg. De gemarmerde avondmaalstafel stamt uit de 18e eeuw, evenals het huisorgel dat de kerkvoogden in 1832 kochten van het Blindeninstituut te Amsterdam. Petrus van Oeckelen verbouwde het bij de inrichting van de nieuwe kerk tot balustrade-orgel, waarbij het een nieuw front kreeg. In 1900 verkleinde J. Doornbos het instrument en in 1960-'62 werd een ingrijpende restauratie uitgevoerd door de Fa. H.J. Vierdag. De orgelgalerij rust op twee houten gemarmerde pilaren. Drie musicerende engelen bezetten de orgeltorens.

Kerk en toren kwamen in 1978 in bezit van de Stichting Oude Groninger Kerken en werden in twee fasen gerestaureerd. In 1989 werden torenbekroning, dak en muurwerk hersteld en in 1996 volgden het in- en exterieur van kerk en toren. Het kerkgebouw heeft na de restauratie de bestemming van

dorpshuis gekregen. De toren, waarvan de lantaarn de oude kleurstelling terugkreeg, fungeert nu weer als baken voor de schippers op het Wad, een functie die de torens aan deze kust eeuwen hebben gehad. De toren van Hornhuizen maakt ook deel uit van het project Landmerken. In dat kader is de toren ingericht als uitkijkpunt over het landschap.

Ulrum

Uluringhem kwam al voor in de elfde eeuw. Het was de woonplaats van de lieden van Ulurin of Ulrin. Ulrum ligt op twee wierden. Op de ene staat de romano-gotische kerk van Ulrum (eind twaalfde eeuw, deze is nadien enige malen vergroot) en bij de andere wierde lag de Asingaborg. Op het oorspronkelijke borgterrein werd in 1988 een park geopend.

Kerk Ulrum.

De kerk van Ulrum is onlosmakelijk verbonden met Ds. Hendrik de Cock: in 1834 begon vanuit deze kerk de Afscheiding. De zaalkerk is in het tweede kwart van de 13e eeuw gebouwd en werd in de jaren 1916/1917 door de toenmalige rijksgebouwmeester C.H. Peters gerestaureerd. Hierbij werden de dichtgemetselde ingangen in noord- en zuidmuur heropend en later geplaatste grotere vensters teruggebracht in wat men toen als romaanse stijl veronderstelde. De toren stamt uit de 15e eeuw, en heeft op de spits een windwijzer in de vorm van een leeuw. De heilige Catharina zou mogelijk patrones zijn geweest van deze van oorsprong katholieke kerk.

Het dorp Ulrum ligt op twee wierden op een kwelderwal. Op één ervan stond tot 1809 de 15e Eeuwse Asingaborg. Op de andere staat de kerk. Hoe oud deze precies is, is niet bekend maar aangenomen wordt dat de kerk rond 1225 gebouwd is. Het was niet de eerste kerk op deze plek: aan de westkant van de kerk zijn resten van een oudere kerk terug te zien bij de eerste en tweede travee. De kerk is een mooi voorbeeld van de vroegste fase van de laat romaanse bouwstijl, in de oostgevel is deze vormgeving het duidelijkst: drie vensters beneden, klimmende nissen, en bovenin door rondstaven gescheiden. In de 13e eeuw werd aan de westkant van de kerk een eenvoudige rechthoekige toren als verdedigingstoren gebouwd. De toren was oorspronkelijk van onderen open met de ingang op de eerste verdieping. Deze was te bereiken door middel van een houten trap. Twee eeuwen later werden kerk en toren met elkaar verbonden door de bouw van een vierde travee met een muurdikte van slechts 90 cm. De oorspronkelijke ingang verloor zijn functie, en er werd een nieuwe stenen trap gebouwd. Verder werd de toren deels opnieuw opgemetseld en werd er een klokkenstoel ingebouwd. In de 17e eeuw kreeg de toren een nieuwe ingang, en werden de onder- en bovenzijde van de toren opmetselt zodat toren en kerk dezelfde breedte kregen. Ook kreeg de toren een zadeldak. Dit zadeldak werd in de 18e eeuw vervangen door een spitse punt waarmee de toren de huidige hoogte van 41 meter bereikte. In de toren hangen twee luidklokken: een grote in 1478 door Herman gegoten met opschrift SANCTA KATERINA BIN ICK GHETE en afbeelding van de Heilige Catharina, en een kleinere die in 1698 gegoten werd door de Leeuwarder klokkengieter Petrus Overneem. Beide klokken werden gevorderd tijdens WOII, maar later weer teruggehangen.

In de loop van de eeuwen is er veel verbouwd, maar de restauratie van 1916/1917 door de toenmalige rijksgebouwen meester C.H. Peters is het meest ingrijpend geweest. Deze restauratie is een goed voorbeeld van de restauratietrant in het begin van de 20e eeuw, vooral van binnen, waar de gewelven en wanden helemaal ontleisterd zijn. Dit hangt samen met de voorkeur destijds voor de onbewerkte baksteen (denk aan de toen opkomende Amsterdamse School). Deze voorkeur heeft er helaas ook voor gezorgd dat er destijds geen onderzoek is gedaan naar mogelijke muur- en/of gewelvschilderingen, maar deze zijn er wel geweest. In 1911 ontdekte de dorpsstimmerman tijdens herstelwerkzaamheden aan het interieur middeleeuwse schilderingen onder de witkalk. Op de koortravee werden Maria met het kind Jezus aangetroffen, op het midden rozet het Lam Gods, en daarnaast de Heilige Catharina met

een rad in de hand. Waarschijnlijk vanwege kostenoverwegingen heeft men er destijds niet voor gekozen om de schilderijen te behouden. Wel is een deel van de eenvoudige versieringen in de tweede en derde travee gespaard: lijnen en cirkels, en een beschildering in visgraatverband.

Bij de restauratie werden de dichtgemetselde ingangen in de noord- en zuidgevel heropend en de later geplaatste grotere vensters teruggebracht in wat men toen als romaanse stijl veronderstelde. Ook hier is destijds geen uitvoerig onderzoek naar de bouwgeschiedenis uitgevoerd.

In de kerk bevindt zich onder het koor een grafkelder, aangelegd door collator Evert Lewe in 1629. Op het prachtig bewerkte achterschot van de Asingabank uit ongeveer 1660 dragen twee leeuwen als schilddraggers het alliantiewapen van de familie Van Inn- en Kniphuisen. Andere interessante meubilairstukken zijn twee oude, 18^e eeuwse offerblokken, en de preekstoel uit circa 1745 naar ontwerp van Jan Bitter met snijwerk van Casper Struiwig, en een eenvoudige avondmaaltafel uit de 17^e eeuw.

Het huidige orgel dateert uit 1806. Het is door Nicolaas Anthoni Lohman gebouwd, in 1873 gerepareerd door P. van Oeckelen & Zn, en in 1984 gerestaureerd door firma Bakker & Timmenga. Het binnenwerk is dus niet meer origineel, het buitenwerk wel. De kast en het rijke houtsnijwerk door Mattheus Walles zijn nog helemaal intact. Er zijn een paar aanwijzingen dat de kerk gewijd is geweest aan de heilige Catharina. De grote luidklok is duidelijk aan deze heilige gewijd, en ook een van de schilderijen op het koor die tijdens de werkzaamheden in 1911 tevoorschijn kwam bleek een afbeelding te zijn van de heilige Catharina. Verder zijn op twee bewaard gebleven laatmiddeleeuwse zegels van Ulrumer pastoors, afbeeldingen te zien van een vrouwenfiguur met zwaard en rad, de attributen van deze heilige.

Panser.

De voormalige borg Panser lag tussen Zoutkamp en Vierhuizen, nabij de vroegere zeedijk. Waarschijnlijk is de naam van de borg ontleend aan de naam van de bewoners. De familienaam Panser kwam al in het begin van de 16e eeuw voor in de omgeving waar de borg gelegen was. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog was Jochem Panser borgheer. Hij streed beurtelings aan de zijde van de geuzen en aan die van de Spanjaarden. In 1581 werden het schathuis en de keuken van Panser door de geuzen verwoest. In de 17e eeuw kwam de borg met bijbehorende landerijen in het bezit van Anna van Lewe, ervrouw van Asinga. Zij schonk, als eigenaresse van Panser, een torenklok aan de kerk van Vierhuizen. Haar zoon Evert Lewe was, als borgheer van Asinga en Panser, collector van de kerk van Niekerk, die door hem in 1628 en 1629 ingrijpend werd verbouwd. Zijn zoon Abel Coenders erfde vervolgens de borg Panser. Daarna werd de borg verkocht. Onduidelijk is wanneer de borg werd afgebroken. Bij de kerstloed van 1717 zou er wellicht nog sprake zijn van een borg op deze plaats.

Vierhuizen.

Vierhuizen ligt pal aan de slaperdijk van de voormalige Lauwerszee en was tot 1927 een vissersdorp, net als het 2½ km zuidelijker gelegen Zoutkamp. De oudste vermelding van de naam Vierhuizen dateert uit 1525. De plaats heeft zijn naam te danken aan de vier stenen huizen die er toen stonden. Door de aanleg van de Kerkvoogdijpolder verloor het die betekenis. Deze polder sloot het "gat" dat bestond tussen de noordelijk gelegen Westpolder en de zuidelijke Panserpolder.

Kerk Vierhuizen.

De kerk van Vierhuizen is van oorsprong een tufstenen kerk die stamt uit de middeleeuwen. In de loop der eeuwen heeft het gebouw veel te lijden gehad van weersinvloeden. De kerk heeft op 23 december 2006 tijdens een live-uitzending van de AVRO de finale gewonnen van de BankGiro Loterij

Restauratie. De kijker kon telefonisch of per sms zijn stem uitbrengen. Dankzij deze actie zijn in 2007 het dorpskerkje en het orgel voor een bedrag van 920.000 euro volledig opgeknapt.

Deze tufstenen kerk is vele malen aangepast, verbouwd en meerdere keren van de ondergang gered. Nu is het een rechtgesloten zaalkerkje met vergrote rondboogvensters en een inpandige toren met bovenop een naaldspits en leeuw als windvaan. Vroeger stond er een vrijstaande toren die als richtlijn werd gebruikt bij de vaststelling van de grens tussen Groningen en Friesland. In 1839 is deze toren afgebroken en vervangen door de huidige, inpandige toren. In 1869 werd de kerk bepleisterd en de bouwgeschiedenis bedekt.

Het is een rechthoekige zaalkerk van 12 x 8 meter, gebouwd van tufsteen. Het oudste, romaanse gedeelte van de kerk is waarschijnlijk gebouwd halverwege de 12e eeuw. Tegen het jaar 1400 werd een vierkant gotisch koor van 8 x 8 meter aangebouwd, waarvan in de muren nog sporen van aanhechtingen te vinden zijn. Het gebouw, van origine een recht gesloten kerk met drie traveeën, verkeerde na de Reductie van Groningen (1594) in deplorabele toestand. In 1640 onderging dit gebouw een ingrijpende verbouwing: er werden grote rondboogvensters ingebroken in noord-, oost- en zuidwand. West- en oostgevel werden versterkt met zware steunberen. De westgevel kreeg een ingangspartij die geflankeerd wordt door twee blinde vensters.

In 1869 werd de kerk helemaal bepleisterd. Een belangrijk onderdeel van de restauratie van 2007 was de verwijdering en vervanging van het oude pleisterwerk. Daardoor kon met redelijke zekerheid, op grond van het vele tufsteen dat daarbij tevoorschijn kwam, de oorsprong van de kerk halverwege de 12e eeuw gedateerd worden. Ook de oorspronkelijke losstaande toren bleek bij de afbraak in 1839 grotendeels uit tufsteen te bestaan.

In 1844 kreeg de kerk haar huidige, inpandige toren. De toren heeft blinde vensters aan de westzijde en boven de galmgaten zijn de wijzerplaten van het uurwerk uit 1946 aangebracht. Het wapen van het geslacht Lewe, de leeuw, bekroont als windvaan de ingesnoerde naaldspits van de toren. De klok werd in 1630 gegoten door Nicolas Rovier en André Robertin in opdracht van Anna en Geert Lewe, Vrouwe en Heer van de beide borgen in Vierhuizen. Op de klok staan hun wapens en Nicolas Rovier's meesterteken. Binnen is het helder door de grote rondboogvensters in combinatie met het licht geschilderde houten tongewelf. Er zijn weinig sporen van het verleden te zien. De originele scheiding tussen koor en schip is nog te herkennen aan twee opgaande pijlers op noord- en zuidmuur, vermoedelijk restanten van een triomfboog. Het naar buiten wijken van noord- en zuidmuur, nu door trekstangen bij elkaar gehouden, zou het resultaat kunnen zijn van de spatkrachten die door een stenen overwelling worden uitgeoefend. De kansel dateert uit de 17e eeuw maar alleen de kuip met fraai houtsnijwerk is nog origineel. Op de hoeken van de boogpanelen zien we personificaties van deugden in de vorm van hermen (rechthoekige, naar onder toe enigszins taps toelopende zuil waarvan het bovenste deel bestaat uit een buste). Deze personificaties van deugden bezitten de bijbehorende attributen: Geloof (Bijbel en kruis), Hoop (anker en duif), Liefde (moeder en kind), Gerechtigheid (weegschaal en zwaard), Sterkte of Standvastigheid (vrouw met afgebroken zuil). Onder de lezenaar staan de wapens van de familie Lewe die in 17e eeuw het collatierecht bezat.

In 1927 werd het meubilair, de orgeltribune en de achterwand onder de tribune in een blauwgroene kleur geschilderd. De doopvont kent een boeiende combinatie van materialen: oud hout met rondom gesneden de symbolen van Geloof, Hoop en Liefde en met rankwerk aan de onderzijde, een onder- en bovenrand van smeedijzer en de natuursteen van het bekken.

Het orgel werd in 1893 nieuw gebouwd door de firma P. van Oeckelen. Dit instrument verving een orgel dat in 1845 in de kerk was geplaatst. De gewelfde orgelgalerij wordt geschraagd door twee houten zuilen. In 2007 heeft Mense Ruiter, tegelijk met de restauratie van het kerkgebouw, het orgel gerestaureerd.

Molen Vierhuizen

Er is verrassend weinig bekend over de eerste honderd jaar van molen De Onderneming. Volgens een sluitsteen in de molen werd deze in 1858 gebouwd in opdracht van het echtpaar Jacob Jans Loots en Geertruid Bolt, bakkers in Vierhuizen. Een halve eeuw geleden zag het er slecht uit voor de blikvanger van Vierhuizen. De molen was erg vervallen en in 1952 werd dan ook een sloopvergunning aangevraagd. De Onderneming is een achtkante stellingmolen. De stelling is de houten omloop bovenop een (meestal) stenen onderbouw. Stellingmolens zijn daardoor tot wel 12 meter hoger dan grondzeilers. Grondzeilers zijn molens waarvan de wieken bijna de grond raken. Stellingmolens staan meestal in de bebouwde kom. Daar is immers meer hoogte nodig om genoeg wind te vangen.